

Wetsus

Een gebouw als ontmoetmachine

Vier Friese architectenbureaus bundelen hun krachten om zo grote en interessante opdrachten binnen te kunnen halen. De nieuwbouw van Wetsus in Leeuwarden is hun visitekaartje.
Door **Ria Kraa**.

Een bleke winterzon schijnt door de brede houten lamellen op het nog maagdelijke dakterras. Vanuit de lege ruimte die de kantine gaat worden, kijkt Doeke van Wieren naar deze ruime buitenruimte, met zicht op de Johannes de Doperkerk en het Van Hall Instituut. „Mooi hè”, vindt hij. En dan te bedenken dat dit dakterras – een verdieping lager is nog zo'n groot buitenbalkon – eigenlijk niet eens op het programma stond. Er moest namelijk nogal wat veranderd worden ten opzichte van de eerste plannen. Aanvankelijk zou de nieuwe watercampus een gebouw worden van zo'n 11.000 vierkante meter in de eerste fase (en uiteindelijk 25.000 tot 30.000 vierkante meter). Maar er is „flink geknepen in de geldstromen”.

En dus staat er nu een veel bescheidener blok van bijna 8000 vierkante meter. Maar er is nog een blinde muur te zien die zegt: zie je wel, ik ben nog niet af, hier bouwen we straks verder. Het gebouw oogt afgerond. Dat is te danken aan de brede horizontale houten lamellen die het gebouw als een jas omhullen. „We kunnen aan de noordkant planken weghalen en daar verder bouwen, zegt Van Wieren.

Hij is met Bauke Tuinstra directeur-eigenaar van TWA architecten, dat huist in de voormalige meelfabriek van Burdaard. Het is een bureau dat in Fryslân prominent aanwezig is, maar dat nou niet de omvang heeft om mee te dingen in de grootste aanbestedingstrajecten. Dat Van Wieren toch projectarchitect is geworden van de prestigieuze Wetsus-klus, is een gevolg van het feit dat zijn bureau voor sommige klussen samenwerkte met drie andere Friese bureaus.

„Dat is te danken aan Hans Achterbosch en Bart Zantman”, zegt Van Wieren. „Die namen het initiatief. Ze kwamen op een gegeven moment langs en zeiden: 'zullen we bij selecties eens samenwerken'. Ze hadden daarmee al ervaring opgedaan met het Groningse bureau Onix, en op die manier de opdracht voor de houten bruggen in Sneek binnengehaald.” Ze praatten erover door en kwamen

tot de conclusie dat het een veelbelovende optie zou kunnen zijn. Er speelden in die tijd belangrijke architectenselecties, waaronder een provinciehuis, de Fryske Akademy en schouwburg De Lawei. „Allemaal selecties waar we zelf niet aan mee konden doen; ons bureau was kleiner dan de aanbestedingsregels voorschreven.”

Vliegwiel

Zo ontstond het samenwerkingsverband GEAR, een naam met een mooie dubbele betekenis: 'samen' in het Fries, 'versnelling' in het En-

We wilden samenwerken met bureaus die heel anders zijn dan wij

gels. Dat is precies wat de vier bureaus beogen: door een opdracht te delen, ontstaat een vliegwieleffect, want samen hebben ze meer massa, meer verscheidenheid, meer invalshoeken, meer kennis. „We vonden wel dat als we gingen samenwerken, dat het bureaus moest zijn die anders waren dan wij, zodat je architecten krijgt die heel verschillend zijn. BSA (Borren Staalenhoef Architecten BV

bn, red.) is vooral modernistisch en hightech van karakter en uitstraling, wij zijn heel sterk contextueel gericht, Achterbosch/Zantman architecten heeft een sterke eigen stijl en Jelle de Jong architecten uit Lemmer is heel goed in een-op-eenrelaties en veel bezig met particuliere opgaven.”

Ze werken alleen samen als het aantoonbare meerwaarde heeft. Bijvoorbeeld omdat een opdracht heel groot en complex is, zoals de vernieuwbouw van Thialf in Heerenveen (tweede geworden) en de nieuwbouw van een ijshal in Leeuwarden (gewonnen). Of omdat je samen voldoende relevante referenties hebt. Achterbosch/Zantman werd bijvoorbeeld uitgenodigd voor een brede school in Gorredijk. Qua grootte konden ze die klus wel behappen, maar toch deden ze de opdracht liever. „Want zij hadden niet veel ervaring met scholenbouw maar andere GEAR-partners wel.”

Het is niet per se makkelijk: vier bureaus met vier eigen culturen en werkwijzen bij elkaar zetten om een klus te delen en dan maar hopen dat er wat goeds uit komt. „Een mogelijk gevaar in zo'n samenwerking is natuurlijk dat je te snel een veelkoppig monster wordt.” Maar in de praktijk verliep het proces bij Wetsus vrij organisch, zegt Van Wieren: „Je begint te brainstormen met acht architecten en het dikt vanzelf heel

snel in tot een werkbaar team. Dit Wetsus-project wordt bijvoorbeeld getrokken door Bart Zantman en mij. En naar buiten toe wijzen we één iemand aan als projectarchitect.”

Dan nog vergt het inspanning om de boel soepel te laten verlopen. „Delen en samenwerken: dat is niet het eerste het beste talent van architecten. Daar heb je sociale vaardigheden voor nodig maar wij architecten staan eerder bekend als horken. Dat moeten we echt leren. Als je de leiding neemt in een team moet je iedereen weten te scharen achter het ene gemeenschappelijke doel: hoe winnen we de selectie? Dat is lastig. En je moet zorgen dat er een natuurlijke rolverdeling komt. Je moet niet je eigen rol naar voren schuiven maar zorgen dat je het beste uit de anderen weet te halen.

Ik gaf hier laatst een lezing over op de bouwacademie en zei tegen de studenten dat het eigenlijk een apart vak hoort te zijn: samenwerking. Er is in deze tijd geen behoefte meer aan autonome kunstenaars maar aan teamspeelers. Een architect als autonome regisseur, dat is niet meer aan de orde. En autonome gebouwen ook niet meer. Het gaat bij een nieuw gebouw om het moment dat het klaar is: dán begint het pas echt. De interactie tussen gebouw en gebruiker is waar het om draait. Het proces

naar dat moment toe moet die interactie dus ook hebben.”

Een architect is daarom niet alleen een ontwerper maar minstens zozeer een netwerker. „Wij verzinnen hoe je processen zo voert dat je de betrokken partijen meekrijgt. Het ontwerp is niet het doel. Het is een middel om ideeën te verbeelden, om mensen te verleiden. Een gebouw ontstaat in samenwerking.”

In dat licht, zegt hij, is het huidige systeem van selectieprocedures „eigenlijk idioot”. Wie mee wil dingen, leest in de voorschriften

Delen? Wij architecten staan eerder bekend als horken

vaak tot op de laatste regel precies beschreven wat je moet doen. „Ze laten het je eerst tot in detail bedenken en ontwerpen, en als je de opdracht dan krijgt, begint daarna pas het gesprek met opdrachtgever en gebruikers.” Precies het omgekeerde van wat eigenlijk de juiste volgorde is. „Architecten, stedenbouwkundigen, installateurs, duurzaamheidsexperts, opdrachtgever en gebruikers: al hun kennis en wensen en ideeën moet je vanaf de eerste fase delen en integraal gebruiken. Exit met dat traditionele lineaire proces waarin achtereenvolgens de opdrachtgever naar de architect stapt, en die weer naar een bouw- en installateur, en dan pas naar een aannemer. Dat is niet duurzaam. Het zou veel beter zijn als een opdrachtgever simpel interviews houdt met een paar partijen: hoe zouden jullie het doen, wat zou dat dan ongeveer kosten – en dan binnen een week beslissen. Op basis van kwaliteiten en randvoorwaarden, en niet alleen op de laagst geboden prijs.”

De kosten blijven natuurlijk wel een zeer relevante factor. „Die lamellen...”, wijst Van Wieren. „Oorspronkelijk was het de bedoeling dat ze zouden kunnen bewegen, dat ze zouden reageren op

Benijdenswaardig: het delen van elkaars kennis

Wetsus (omzet 15 miljoen) is een wereldwijd trendsettende instelling voor duurzame watertechnologie in Leeuwarden. Er zijn momenteel 95 bedrijven aangesloten en twintig kennisinstellingen. Er zijn inmiddels meer dan 25 spin-off bedrijven ontstaan, bijvoorbeeld Metal Membranes en Hydrowash. De nieuwbouw moet de al bestaande contacten nog meer schwing geven: samenwerking en het delen van kennis leiden tot snellere ontwikkelingen tegen min-

der kosten, is de gedachte. Juist die synergie was reden voor enige jaloezie bij het bezoek dat Gedeputeerde Staten van Zeeland deze maand brachten aan Fryslân: „Je ziet toch dat ze hier in tien jaar een soort miniuniversiteit hebben neergezet, met 65 promovendi, 65 hoogleraren, zoveel landen die als afzetgebied worden gebruikt, laboratoria waar integraal wordt samengewerkt. Wij hebben in Zeeland ook instituten, zoals aquatische ecotechnologie,

maar die opereren gescheiden; de verbinding zoals hier is er niet.” Onlangs opende koning Willem-Alexander op de Afsluitdijk de Blue Energy testlocatie. De technologie is bij Wetsus ontwikkeld. Verder zijn er diverse demonstratielocaties om technologie op grotere schaal te testen, zoals in Sneek, waar ziekenhuisafvalwater wordt behandeld. Bij het eigen nieuwe gebouw wordt binnenkort het winnen van energie uit urine verder getest.

i Het nabootsen van natuurlijke vormen, processen en ecosystemen in technologie en architectuur heet biomimicry. Het is een snel groeiende manier van werken in de hoop op duurzamere, gezonde ontwerpen. Zie www.biomimicry.nl en www.knooppuntbouwenmetgroen.nl.

Hoe breek je een ingang in een van alle kanten door horizontale lamellen ingepakt gebouw? Doeke van Wieren: „We maakten het zo dat het lijkt alsof er binnen iemand naar buiten wil gluren en de Luxaflex een beetje optilt.” Achter de trap krijgt alles op de begane grond de kleur zwart, want straks staat het gebouw achter een vijver en moet het lijken alsof het boven het water zweeft.

Foto's: FPB Marchje Andringa

Binnen een zee van licht, dat naar binnen schijnt tussen de houten lamellen door maar vooral overdadig binnen valt via het glazen dak boven het atrium, dat voor de helft is bekleed met zonnepanelen. Nergens schijnt de zon dus direct naar binnen. De eiken plankjes van de balustrades kregen een whitewash. „Die sfeer in dit atrium is echt de verdienste van Bart Zantman, die heeft alle kleuren heel mooi naar elkaar toegetrokken zodat het één grote lichte ruimte is geworden.”

De dakterrassen stonden niet in de eerste ontwerpplannen. Het besluit om terug te gaan in oppervlak leidde ertoe dat er een kleinere, eenvoudiger kantoordeel werd neergezet binnen de 'schil'. De vorm van de gevel bleef intact maar het gebouw erachter werd kleiner. Geen schuingeplaatste, parallel met de schil meelopen glazen buitenwanden maar gewoon verticale gevels. De hogere verdiepingen springen nu tragsgewijs in, en zo was er opeens ruimte voor dakterrassen.

de stand van de zon in de loop van de dag en van de seizoenen. Dat kostte drie miljoen euro.” Hij lacht: inderdaad, dan is die mogelijkheid snel afgeserveerd. Dan ga je uitrekenen wat bij een vaste stand de optimale breedte is, de onderlinge afstand, de hellingshoek in de lengte, en de mate waarin ze in de breedte 'gekiept' worden. En dan moet je niet alleen letten op hoe het licht dan binnen invalt – 's zomers moet felle zon geweest, 's winters moet het diep in het gebouw kunnen vallen - en hoe de medewerkers optimaal zicht naar buiten hebben, maar ook wat mooi oogt voor passanten. „Dit gebouw wordt vooral gezien door het autoverkeer dat voorbijrijdt op de Oostergoweg. Dat betekent dat die lamellen een zekere schaal en volume moeten hebben. Dat mogen niet te kleine latjes zijn.”

Voor optimale lichtinstraling zou de hellingshoek van de planken binnen bepaalde grenzen moeten vallen. „Die beide grenzen hebben we opgezocht en zo varieert de ligging van de planken. En zo is er ook een variatie in de mate waarin de planken als het ware kiepen, zo lijkt het alsof er een soort 'veeg' over het gebouw gaat.”

Zo'n gevel hadden de architecten nooit met alleen potlood en papier kunnen ontwerpen. „Zonder de huidige 3D-technologie was dit niet te maken geweest. Nu konden we alles virtueel voorbereiden. En zo hebben we het ook naar de zaagfabriek gestuurd: er is in dit hele proces niemand geweest met een meetlatje en toch is er geen één plank verkeerd gezaagd. Die nieuwe techniek opent een compleet nieuwe wereld. We gaan toe naar nog veel meer organisch ogende en functionerende gebouwen. We staan nog maar in de kinderschoenen van wat mogelijk is. Hoe jouw lichaam functioneert, hoe spierkracht werkt, hoe een organisme werkt: al die wetmatigheden kunnen we in de bouw nog veel meer gebruiken.”

Lichaam

Het gebouw moet ook echt gaan functioneren als een lichaam: het is wat Van Wieren betreft gelukt als de onderdelen maximaal sa-

menwerken. Daarom zijn alle kantoren gelegen in de buitenste schil en is het hart helemaal open, met allerlei verbindingsmogelijkheden in de vorm van balustrades en bruggen. „Het is een ontmoetingsmachine. Contacten zijn heel makkelijk mogelijk, je kunt elkaar bijna aanspreken, al werk je twee etages hoger aan de andere kant van het gebouw. De bedoeling is dat deze ruimte een echt netwerk zal doen ontstaan.”

Alleen als dat lukt is zo'n groot project gerechtvaardigd. Want je kunt de prachtigste dingen beden-

Dit monumentale, is dat wel passend voor een niet openbaar gebouw?

ken, maar vooraf moet je de juiste vragen stellen. Kijk bijvoorbeeld om de hoek: daar staat een rijtje kantoorgebouwen goeddeels leeg. Je kunt een zo goed mogelijk gebouw proberen te ontwerpen, „maar op een basaler niveau is het natuurlijk eerst de vraag: moet je dit wel doen? Ik denk nu toch van wel. Door zo'n gebouw lok je instellingen en bedrijven hiernaartoe vanuit alle hoeken van de wereld. Dan moeten we het natuurlijk wel verhuurbaar maken – en dat hebben we gedaan. Het oogt allemaal wel luxe en de gevel ziet er duur uit, maar de huurprijzen zijn gewoon marktconform.”

Andere vraag is of je zo'n pregnant gebouw moet maken voor een beperkte groep mensen. „Het is geen openbaar gebouw en ik heb dus weleens gedacht: is dit hele monumentale dan wel passend? Ik weet het niet. Hoe je dit gebouw via de grote trap letterlijk binnentstijgt, naar die grote lichte ruimte, het wekt de indruk van sacraliteit. Het is bijna een waterkerk. Er zijn nu al heel veel aanvragen voor rondleidingen en bijeenkomsten. Misschien gaat de vorm van het gebouw wel een grotere vorm van openheid afdwingen.”

i www.gear.nl